

Az irányítástechnika alapfogalmai

2018. 02. 09.

Irányítástechnika MI, VI BSc

Folyamatirányítás - bevezetés

- Legyen adott egy tetszőleges – technológiai – rendszer
- Mi a cél?
  - üzemeltetés az előírt tevékenység elvégzése (termék előállítása, szolgáltatás teljesítése) érdekében
- Hogyan?
  - gazdaságosan
  - biztonságosan
  - környezetkímélően
  - ...

Folyamatirányítás - bevezetés

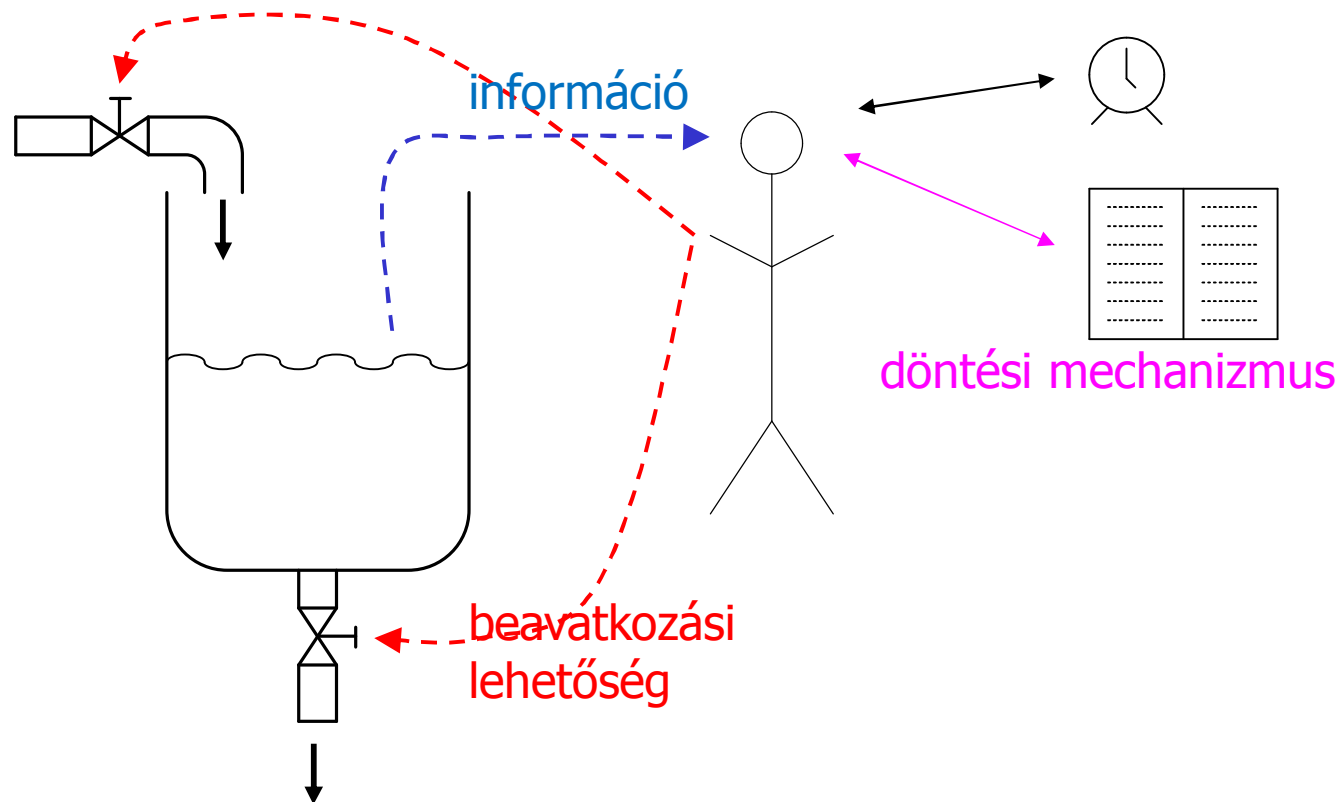
- Mi kell ehhez?
  - a rendszer irányítása
    - tudatos
    - optimális
- Mi kell az irányításhoz?
  - információ
  - beavatkozási lehetőség
  - döntési mechanizmus

Folyamatirányítás - bevezetés

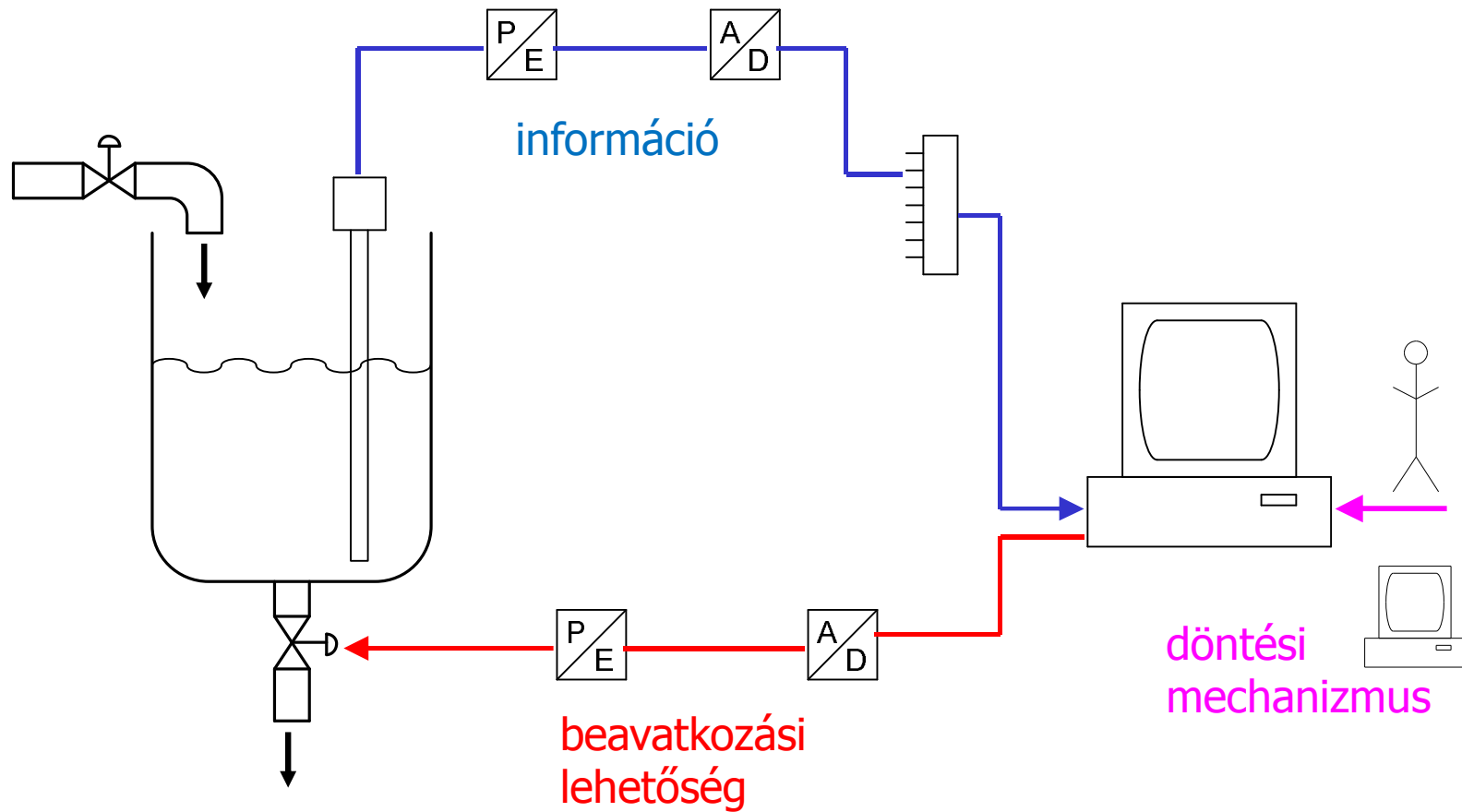
Folyamatirányítás - bevezetés

- példa – kézi üzemmód

Folyamatirányítás - bevezetés

- példa – automatikus üzemmód

Folyamatirányítás - bevezetés

- cél: állandó vízszint
- megvalósítás:
  - információ
    - vízszint mérése
    - befolyásoló tényezők meghatározása
  - döntés – technológia utasítás alapján
  - beavatkozás
- irányítástechnikai hatáslánc

Folyamatirányítás - bevezetés

- előadásvázlatok, példatár : virt.uni-pannon.hu,
Tantárgyak, Irányítástechnika
- elérhetőség: gerzson@almos.uni-pannon.hu

- követelmények: 2 nagy zh
- aláírás feltétel: mindkét zh min. 30%
- aláírás pótlása: vizsgaidőszakban egy alkalommal
(1. héten!)
- megajánlott jegy: nincs
- szóbeli vizsga, zh-k 66%-ban beszámítanak!

A félév ütemezése

---

1. hét	02.12.	alapf.	8. hét	04.02.	Húsvét hét.
2. hét	02.19.	dintag 1	9. hét	04.09.	diszk. stab.
3. hét	02.26.	dintag 2	10. hét	04.16.	diszk. tartó
4. hét	03.05.	frekv t.	11. hét	04.23.	PID
5. hét	03.12.	stab.	12. hét	04.30.	szünet
6. hét	03.19.	stab. (1. zh)	13. hét	05.07.	DPID (2. zh)
7. hét	03.26.	diszk. alap	14. hét	05.14.	min.jav.szab

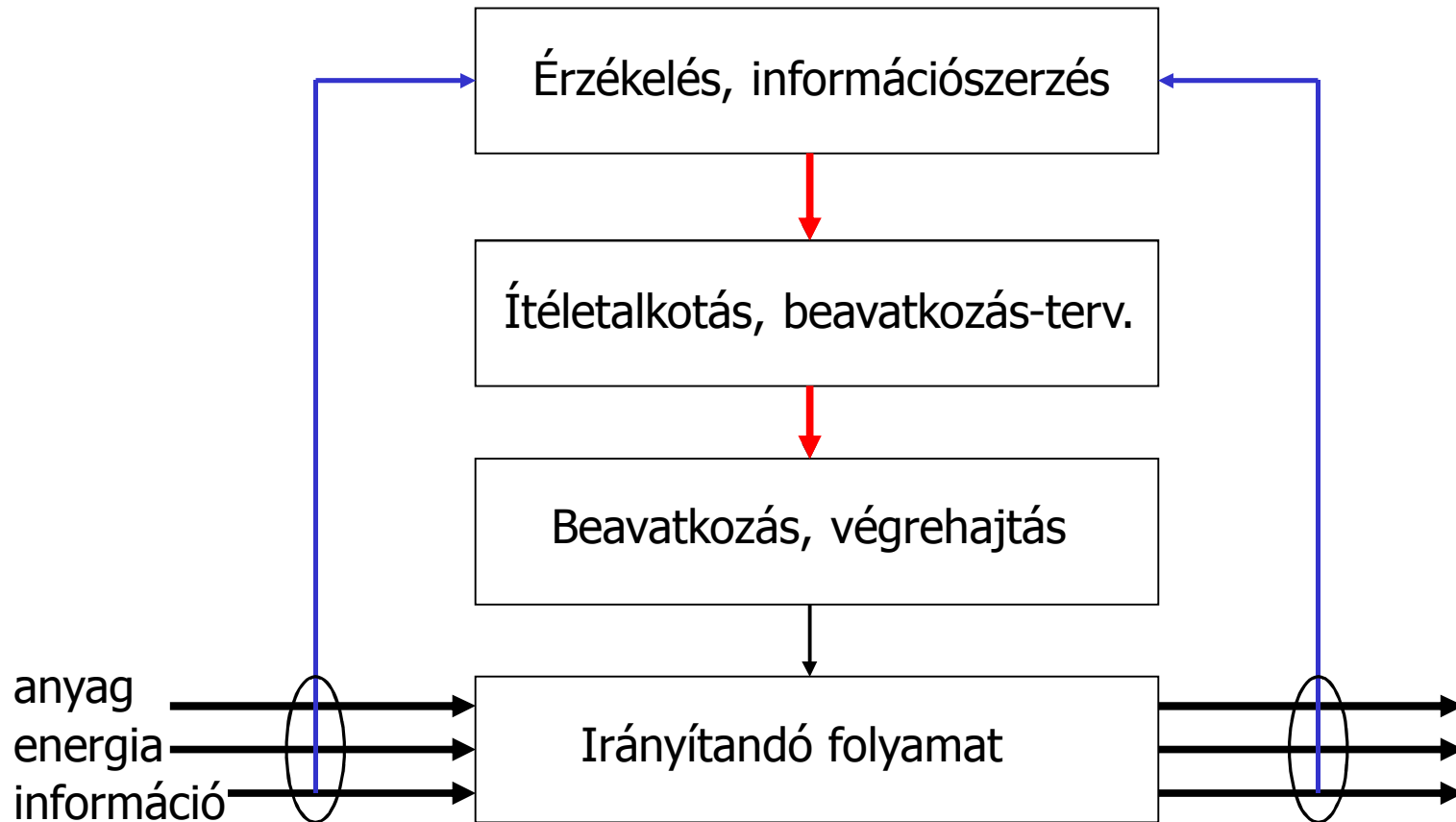

Irányítás fogalma

- ***irányítástechnika***: önműködő irányítás törvényeivel és gyakorlati megvalósításával foglalkozó műszaki tudomány
- ***irányítás***: olyan művelet, amely valamely műszaki folyamatba annak elindítása, fenntartása, tervszerű lefolyásának biztosítása, megváltoztatása, leállítása érdekében beavatkozik
- irányítás történhet
  - kézi módon
  - automatikus módon

Irányítási folyamat elemei

Irányítási folyamat elemei

- Irányítandó folyamat
  - tartály, vezetékek
- Érzékelés, információszerzés:
  - vízszint meghatározása
- Ítéletalkotás, beavatkozás-tervezés:
  - összehasonlítás az előírt értékkel
  - beavatkozási pont kiválasztása
  - beavatkozás mértékének meghatározása
- Beavatkozás, végrehajtás
  - szelep működtetése

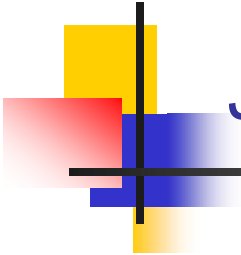
- **Jelhordozó**: minden mérhető fizikai/kémiai állapotátározó
- **Jellemzők**: azok a jelhordozók, amelyek az irányított folyamat állapotát jellemzik vagy befolyásolják
- **Jel**: valamely állapotátározó minden olyan értéke vagy értékváltozása, amely egy egyértelműen hozzárendelt információ szerzésére, továbbítására vagy tárolására alkalmas
- **Hatás**: az irányítási lánc elemein végighaladó jelek

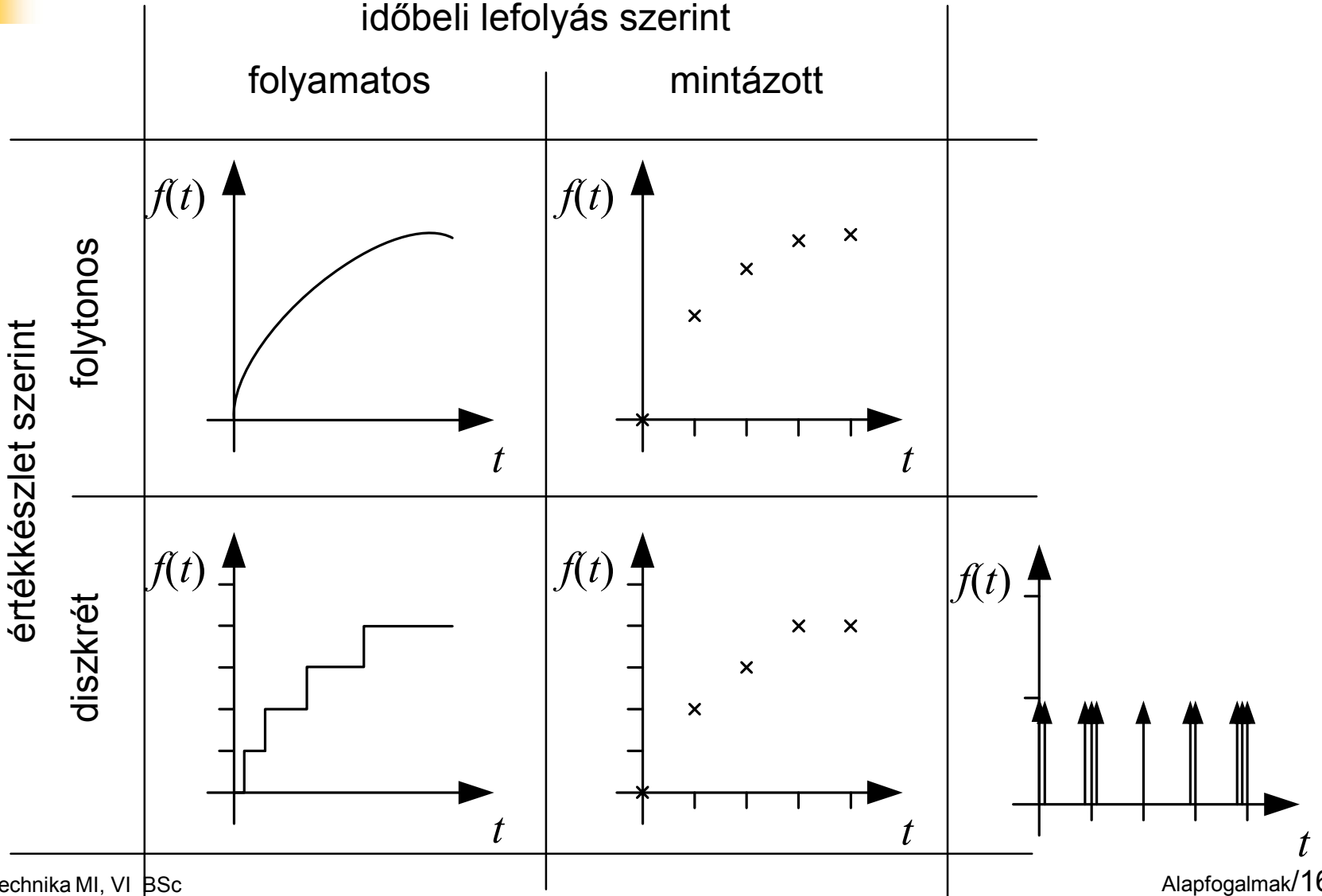
Jelek osztályozása

- értékkészlet szerint:
  - folytonos
  - diszkrét (szakaszos)
- időbeli lefolyás szerint:
  - folyamatos
  - diszkrét (szaggatott)
- meghatározottság szerint:
  - determinisztikus
  - sztochasztikus
- megjelenési forma szerint:
  - analóg
  - digitális

Jelek osztályozása

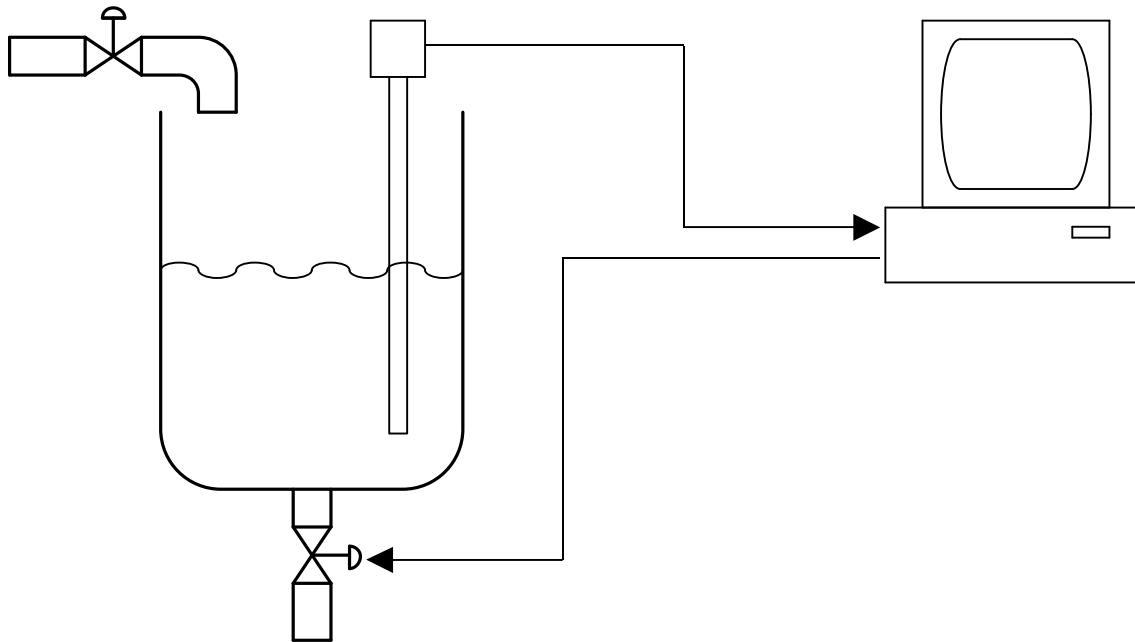
Írányítási rendszer részei és leírása

- irányítási rendszer: - irányított rendszer
- irányító rendszer
- hatáslánc: irányítási rendszernek az irányítás hatását közvetítő sorozata
- irányítási rendszer leírása:
  - szerkezeti vázlat: irányítási szempontból lényeges részek kiemelése szimbólumokkal
  - működési vázlat: szerkezeti részek megjelenítése geometriai elemekkel
  - hatásvázlat: elvi ábrázolás, a jelet módosító elemek jelennek meg geometria jelképekkel ábrázolva

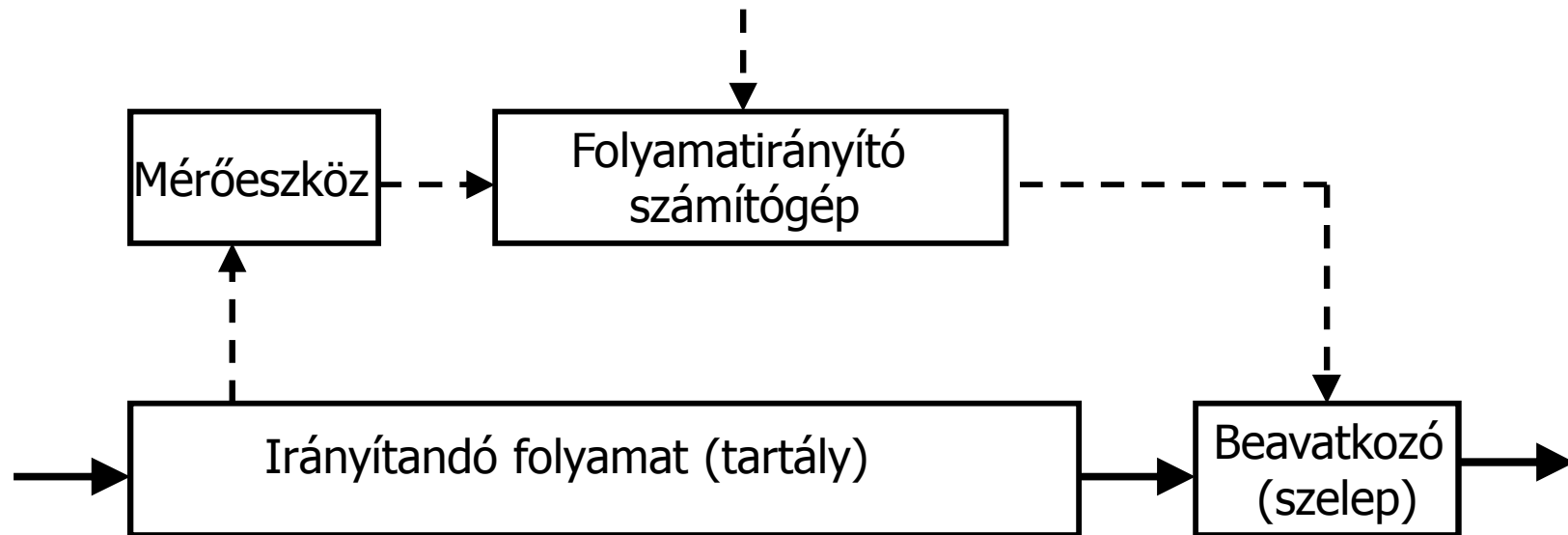
Irányítási rendszer részei és leírása

- Szerkezeti vázlat

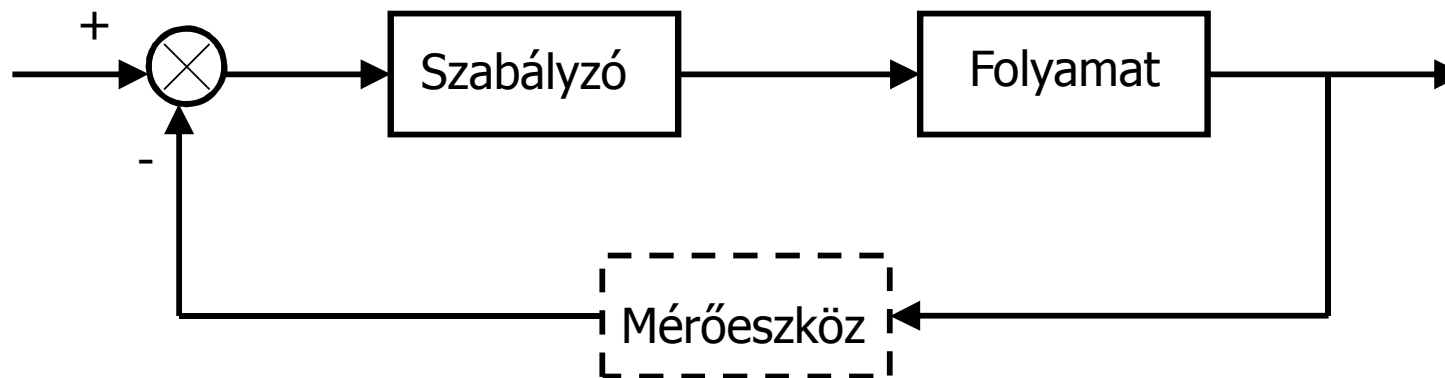
Irányítási rendszer részei és leírása

- Működési vázlat

Irányítási rendszer részei és leírása

- Hatásvázlat

Irányítási rendszer részei és leírása

- irányítási rendszer szerkezeti részei:
  - készülék: szerkezetileg körülhatárolt, önálló technológiai egység, melynek irányítási feladata van
  - szerv: részfeladatok önálló ellátása
  - elem: irányítástechnikai szempontból tovább nem bontható egység
  - jelvivő vezeték: jelek továbbítására alkalmas összeköttetés

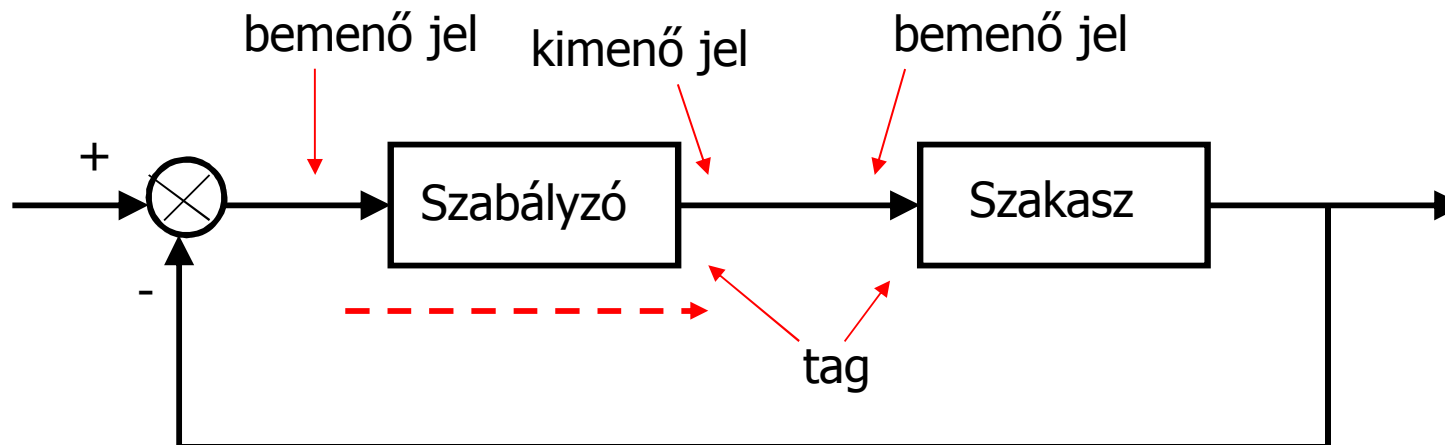
Irányítási rendszer részei és leírása

- **Hatásvázlat részei:**
  - **tag:** az irányítási rendszer jelformáló tulajdonságú eleme
    - **irányított szakasz:** az irányított objektumot leíró tag
    - **szabályzó:** az irányítás feladatát ellátó tag
  - **hatásirány:** a jelnek a tagokon való áthaladási iránya, egyirányúság, visszahatás-mentesség
    - **bemenő jel:** tagot működésre készítő, tőle független jel
    - **kimenő jel:** a tag működése folyamán kialakuló jel

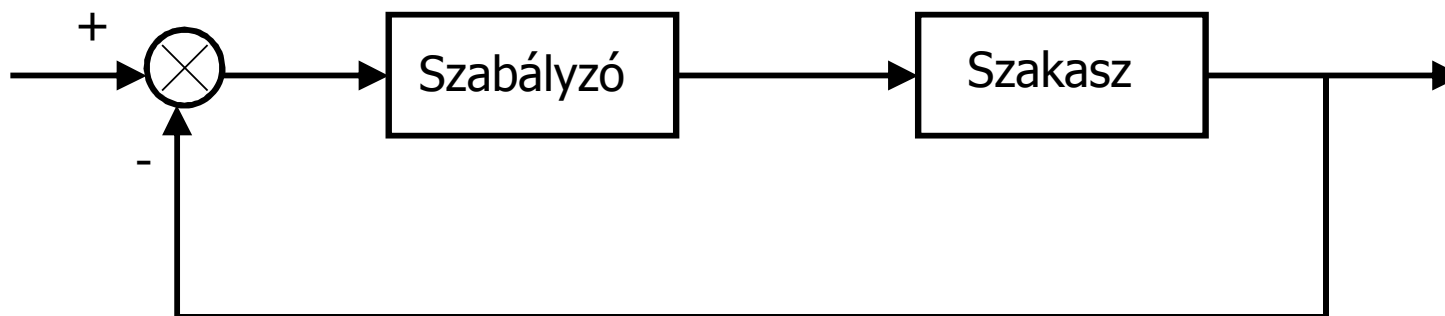
Irányítási rendszer részei és leírása

- Hatásvázlat

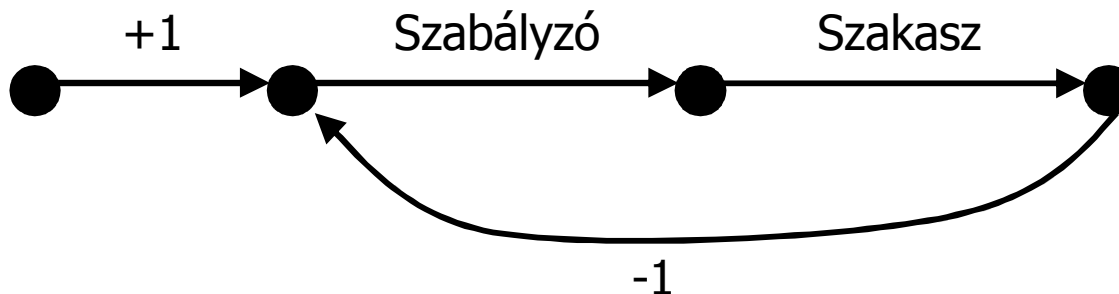

Irányítási rendszer részei és leírása

- hatásvázlat leírása:
  - tömbvázlat: gráf, csúcsokon a tagok, élek a jelek

- jel-folyam gráf: csúcsokon a jelek, élek a tagok

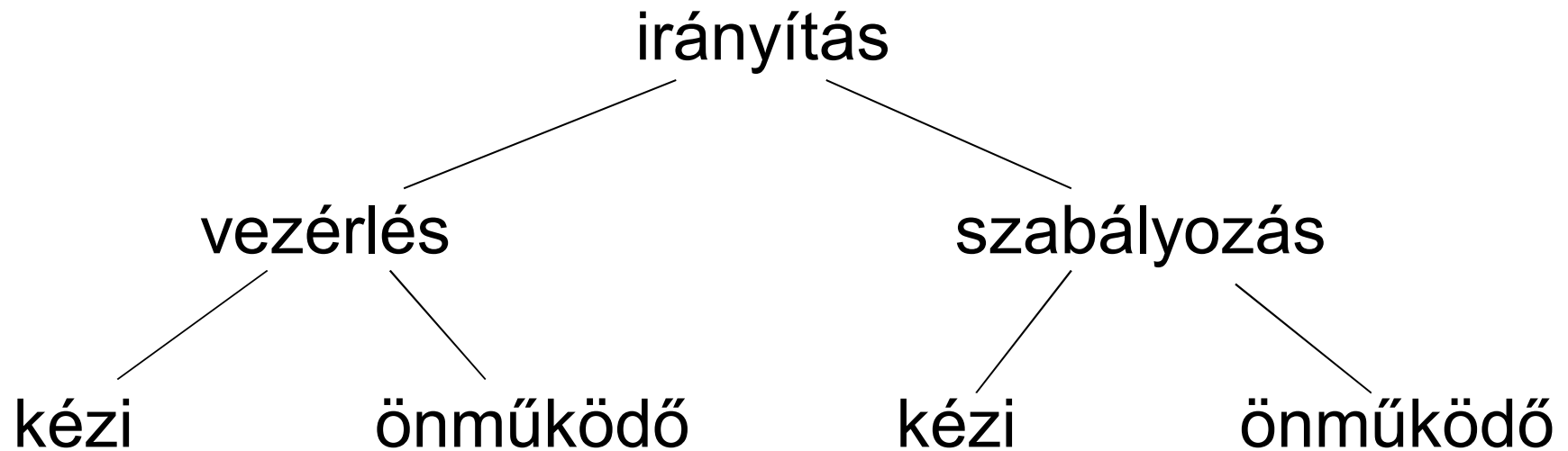

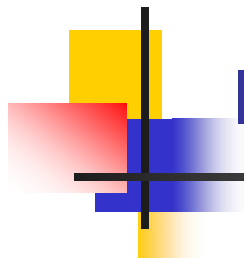

Irányítástechnika felosztása

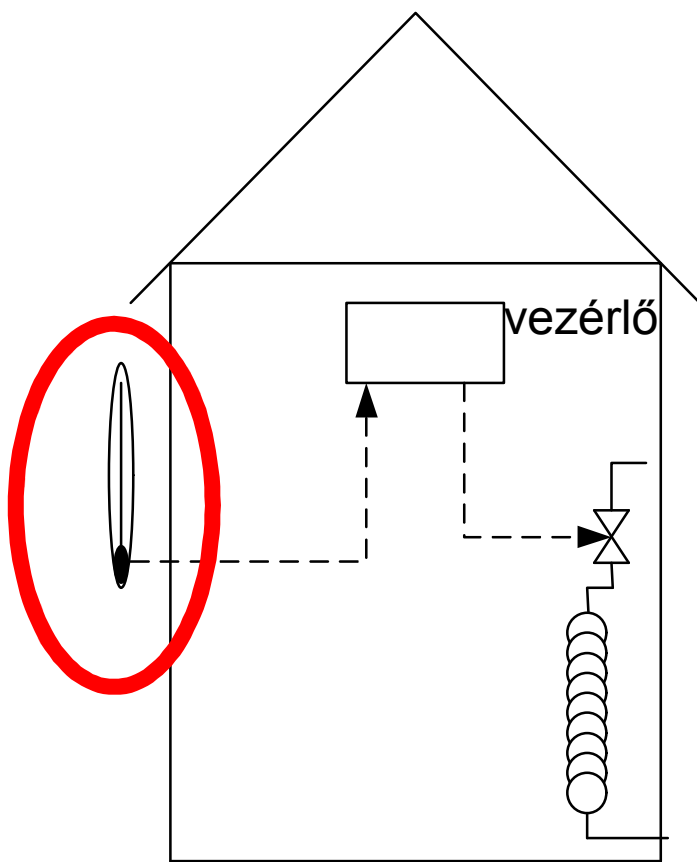

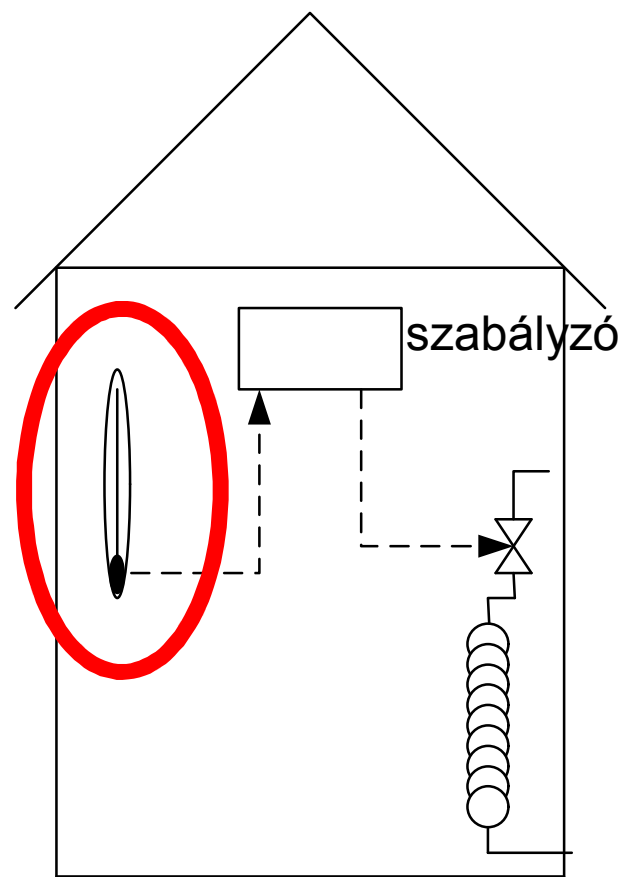

Irányítástechnika felosztása

vezérlés

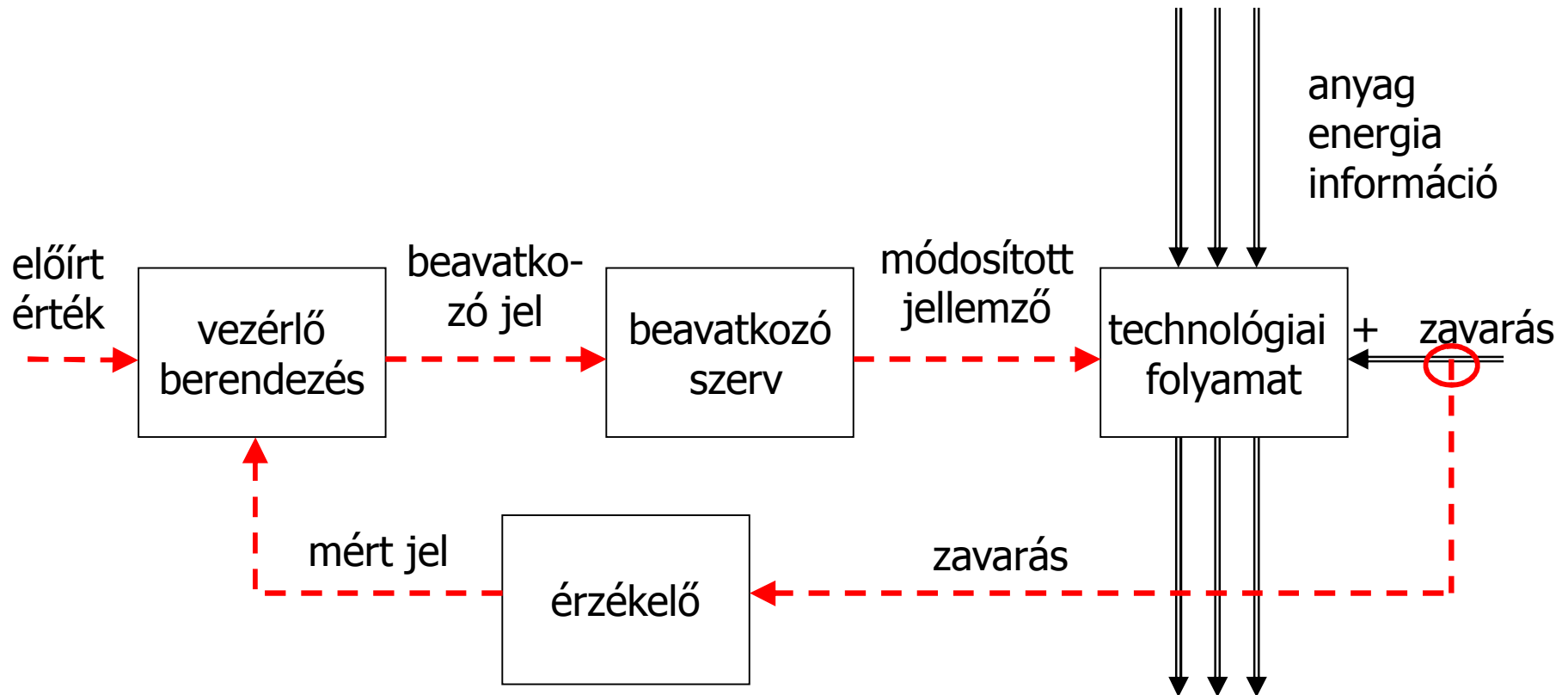

szabályozás

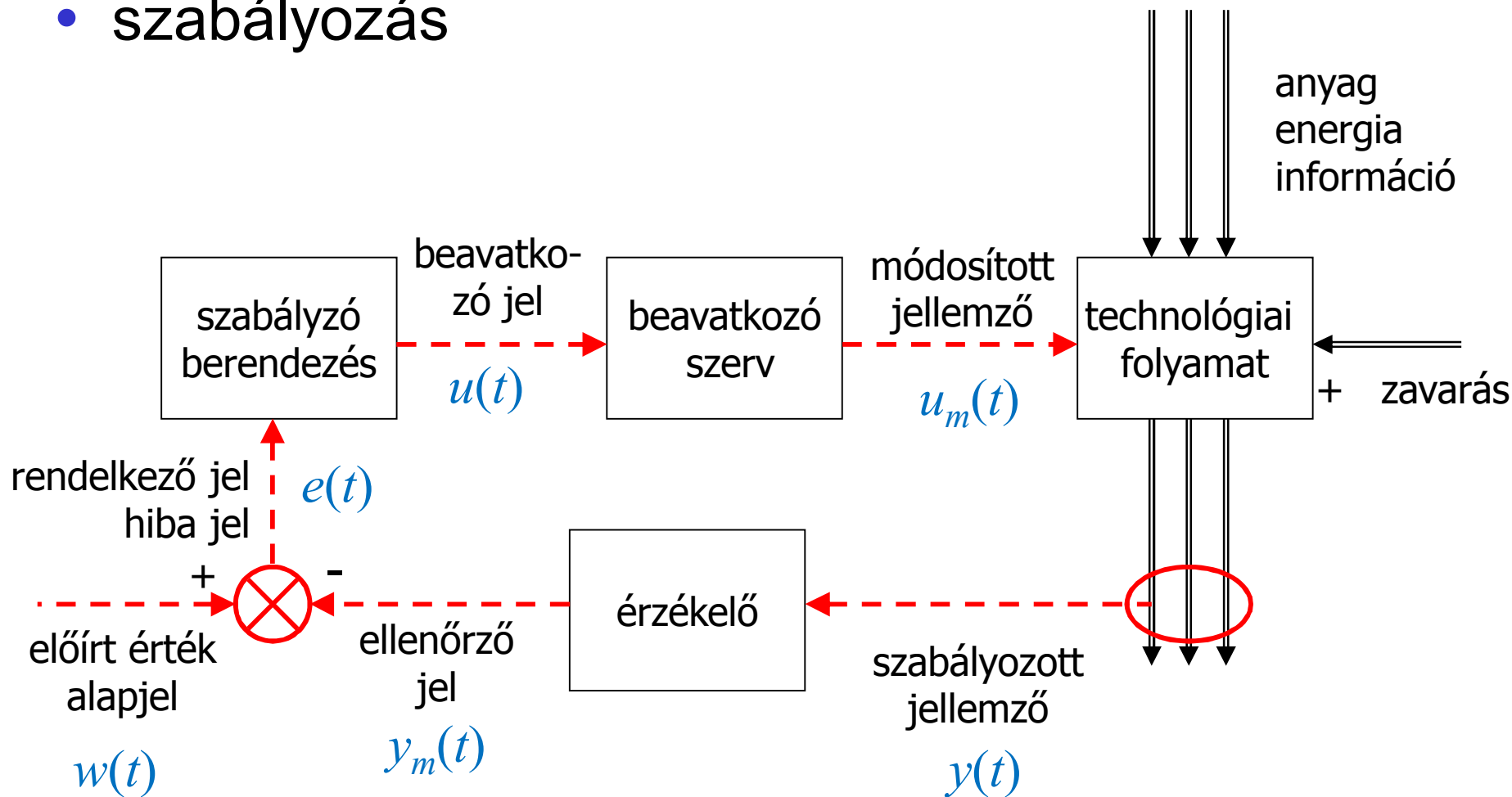
Vezérlés hatáslánca

- vezérlés

Szabályozás hatáslánca

- szabályozás

Irányítástechnika felosztása

	vezérlés	szabályozás
zavaró jellemző	néhány, előre ismert zavarás kompenzálása	minden zavarás kompenzálása
irányított jellemző	ha nincs ismeretlen zavarás, akkor mindig az előírt értéken	van eltérés, ez működteti a rendszert
irányítási szervek	pontosan ismerni kell minden elemet	nem kell a pontos ismeret
működési sajátosságok	mindig stabil	lehet instabil (labilis) is

Irányítástechnika felosztása

	vezérlés	szabályozás
zavaró jellemző	néhány, előre ismert zavarás kompenzálása	minden zavarás kompenzálása
irányított jellemző	ha nincs ismeretlen zavarás, akkor mindig az előírt értéken	van eltérés, ez működteti a rendszert
irányítási szervek	pontosan ismerni kell minden elemet	nem kell a pontos ismeret
működési sajátosságok	mindig stabil	lehet instabil (labilis) is

Irányítástechnika felosztása

	vezérlés	szabályozás
zavaró jellemző	néhány, előre ismert zavarás kompenzálása	minden zavarás kompenzálása
irányított jellemző	ha nincs ismeretlen zavarás, akkor mindig az előírt értéken	van eltérés, ez működteti a rendszert
irányítási szervek	pontosan ismerni kell minden elemet	nem kell a pontos ismeret
működési sajátosságok	mindig stabil	lehet instabil (labilis) is

Irányítástechnika felosztása

	vezérlés	szabályozás
zavaró jellemző	néhány, előre ismert zavarás kompenzálása	minden zavarás kompenzálása
irányított jellemző	ha nincs ismeretlen zavarás, akkor mindig az előírt értéken	van eltérés, ez működteti a rendszert
irányítási szervek	pontosan ismerni kell minden elemet	nem kell a pontos ismeret
működési sajátosságok	mindig stabil	lehet instabil (labilis) is

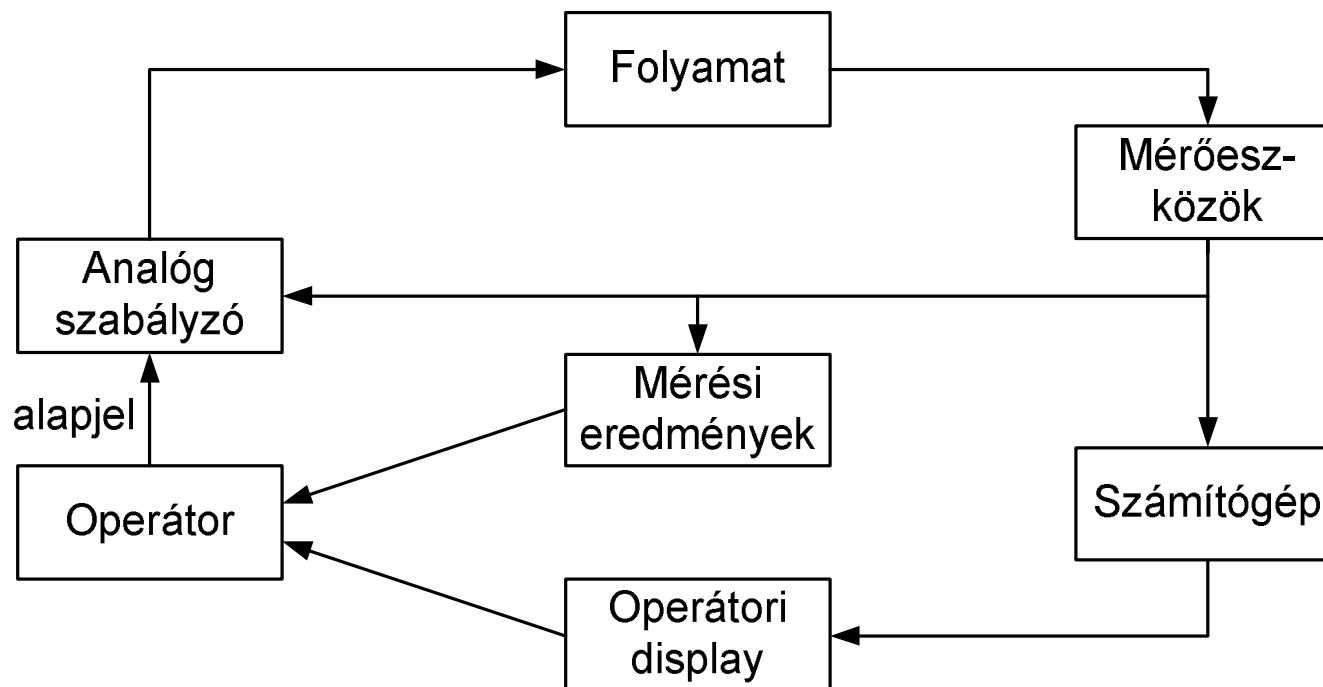
Egy kis történelem...

- első ipari alkalmazás
  - Texaco, Port Artur, Texas, 1959 március
  - polimerizációs egység
    - 26 áramlás szabályzókör
    - 72 hőmérséklet szabályzókör
    - 3 nyomás szabályzókör
    - 3 összetétel szabályzókör
  - megbízhatóság: 50 – 100 óránként CPU hiba

Egy kis történelem...

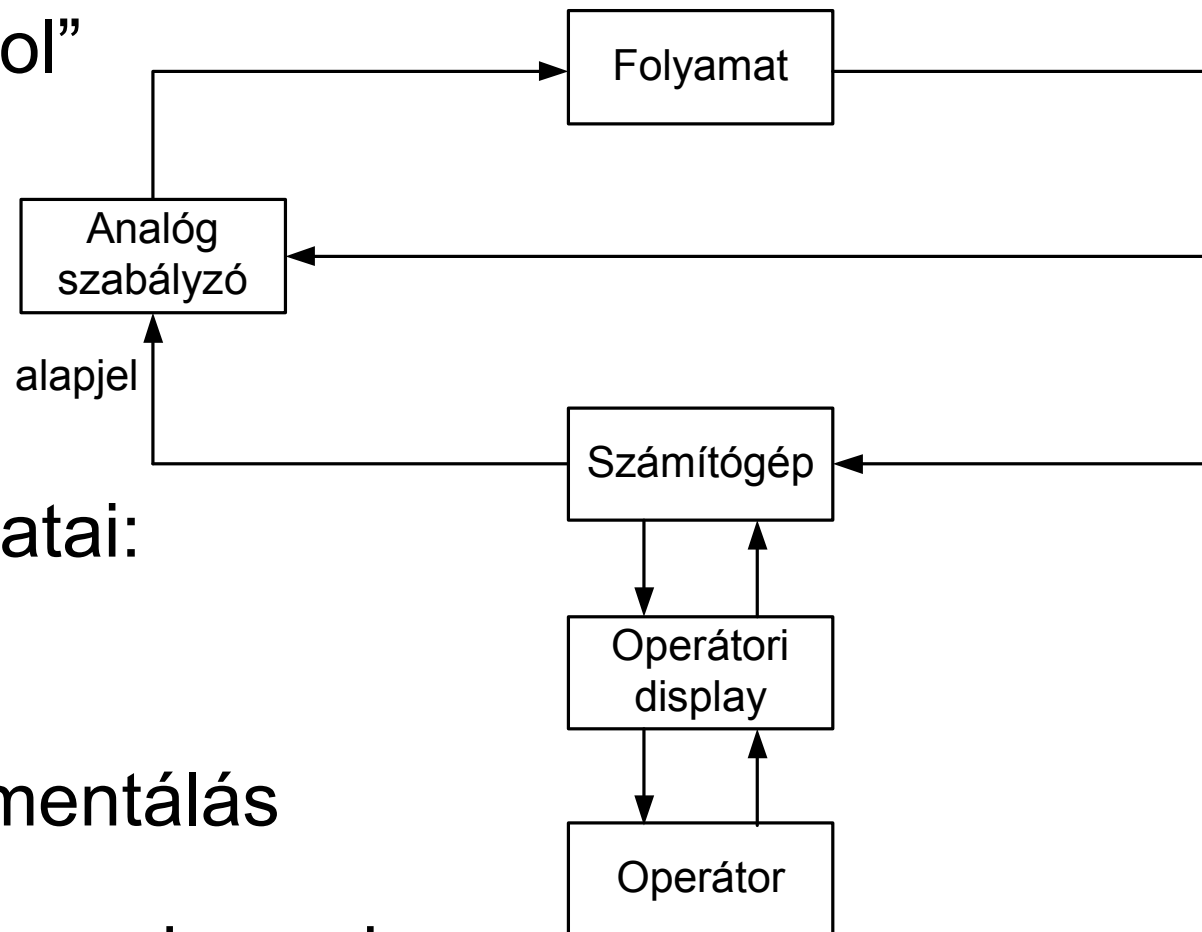
- „operator-guide” struktúra

- számítógép feladata a beadagolások és a recirkulációk optimalizálása

Egy kis történelem...

- „set-point control”

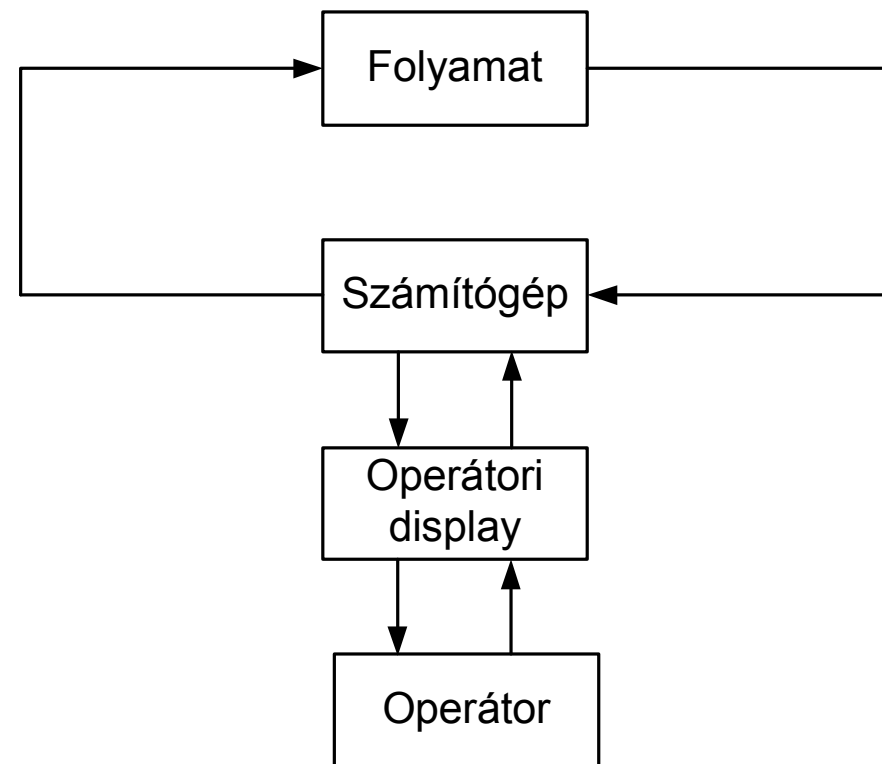
rendszer fő feladatai:

- optimalizáció
- ütemezés
- folyamat dokumentálás

a mintavételezett rendszerek
elméletének kifejlődésének kezdete

Egy kis történelem...

- direct digital control (DDC)
  - 1962 – ICI, Anglia
  - 224 változó mérése
  - 129 szelep működtetése

Egy kis történelem...

- Miniszámítógépek – integrált áramkörök megjelenése (1967)
  - növekszik a gyorsaság ($2 \mu s$ összeadás, $8 \mu s$ szorzás)
  - növekszik a megbízhatóság (20000 óra)
  - csökken a méret
  - csökken az ár
  - memória 8 – 124 *kszó*
  - beépített folyamatperifériák megjelenése

Egy kis történelem...

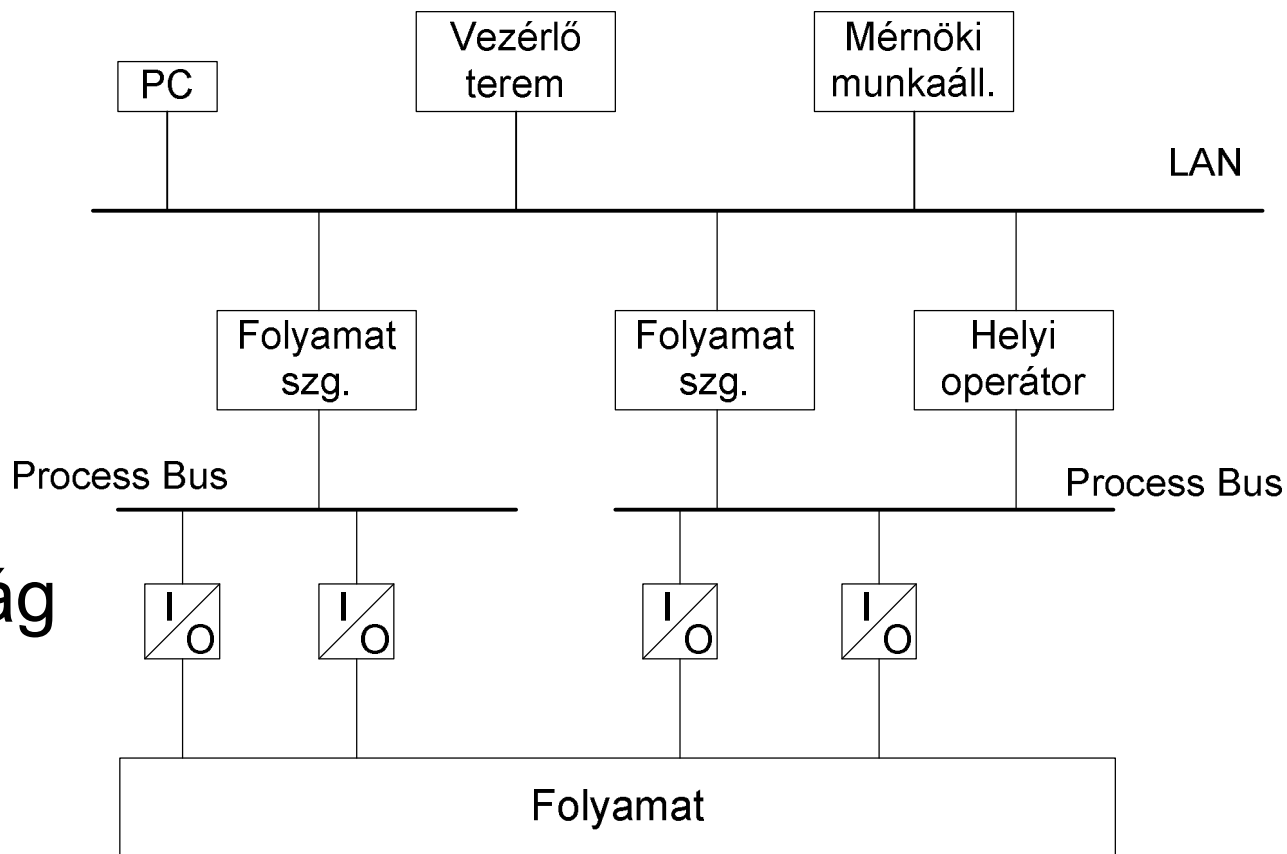

- VLSI technológia megjelenése (1972)
  - mikroprocesszor korszak kezdete
  - lehetővé válik bármilyen műszerbe, berendezésbe történő beépítés
  - önhangoló, adaptív szabályzók megjelenése

Egy kis történelem...

- Folyamatirányító számítógépek

elosztott
rendszerek
könnyebb
bővíthetőség
nagyobb
megbízhatóság

Egy kis történelem...

